

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van de Gemeenteschool in Zwalm (Nederzwalm-Hermelgem)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 1 maart 2018 tot voorlopige bescherming als monument van de Gemeenteschool in Zwalm (Nederzwalm-Hermelgem);

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 17 maart 2018 tot en met 16 april 2018 en waarvan de behandeling van de bezwaren is opgenomen in bijlage;

Gelet op de bezwaren van de zakelijkrechthouder waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed, gegeven op 23 april 2018, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de Gemeenteschool aantoonst;

Overwegende dat de Gemeenteschool, met inbegrip van het schoolgebouw, de ommuurde speelplaats, de sanitaire blok, de overdekte speelplaats en de bijgebouwen, als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm is een representatief en zeldzaam voorbeeld van een traditionele landelijke schoolsite uit de vroege jaren 1920. Het schoolgebouw met aanhoorigheden werd in 1921 opgericht ter vervanging van de bestaande dorpschool uit 1871. De heropbouw en uitbreiding van de gemeenteschool in Nederzwalm is een representatieve getuige van de verbeteringen die het provinciebestuur in navolging van de wet op de leerplicht van 19 mei 1914 aan de gemeentelijke onderwijsinfrastructuur trachtte door te voeren. Wat betreft planindeling en uitrusting werden de reeds gekende theorieën en modellen van de 19de-eeuwse schoolbouw nagevolgd. Het programma werd echter bijkomend afgestemd op de eisen die door de onderwijshervorming van 1914 in voege traden, in het bijzonder de inrichting van een vierde graad. Voor het praktijkgericht onderwijs dat men in het zevende en achtste leerjaar voorschreef werd een aparte werkklas of atelier noodzakelijk geacht. De gemeenteschool in Nederzwalm is één van de eerste plattelandsscholen waar deze beroepsvoorbereidende infrastructuur voor twaalf- tot veertienjarigen aan de onderwijslokalen toegevoegd werd. De historische schoolsite in Nederzwalm vormt als dusdanig een zeldzaam voorbeeld van de traditionele plattelandsschool uit het interbellum en geeft bovendien blijk van de ontwikkelingen in het lager onderwijs na de invoering van de leerplicht in 1914;

Overwegende dat de Gemeenteschool, met inbegrip van het schoolgebouw, de ommuurde speelplaats, de sanitaire blok, de overdekte speelplaats en de bijgebouwen, als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De schoolsite aan de Schoolstraat in Nederzwalm uit 1921 vormt een representatief voorbeeld van de vroeg 20ste-eeuwse schoolbouw in landelijke context. Het geheel is opgetrokken in neotraditionele stijl naar ontwerp van architect Jules Colpaert (1881-1975) en bestaat uit een schoolgebouw, een ommuurde speelkoer met sanitaire blok, een overdekte speelplaats en een logistiek bijgebouw. Voor het vormelijk en ruimtelijk programma van de schoolsite werden de richtlijnen en modellen binnen de 19de-eeuwse schoolarchitectuur nagevolgd. De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm is een relatief gaaf bewaard voorbeeld van een traditionele gemeenteschool, waarbij nagenoeg alle typologische kenmerken en elementen van de schoolsite bewaard bleven. Door de ruimtelijke samenhang van schoolgebouw, ommuurde speelplaats, sanitaire blok en overdekte speelplaats vormt de gemeenteschool een ensemble. De inrichting en uitrusting van het schoolgebouw geeft bovendien blijk van de toen geldende maatschappelijke en pedagogische principes inzake opvoeding, hygiëne en volksgezondheid. Wat betreft de afmetingen en oriëntatie werd aansluiting gezocht bij de geldende standaardmaten voor klaslokalen en werd een ideale bezonning nagestreefd. Colpaert voorzag twee middelgrote, ruim verlichtte klaslokalen van 7,60 meter op 7 meter met een hoogte van 4,50 meter. De naar het oosten georiënteerde raampartijen zorgden voor een optimale verlichting van de klaslokalen. Het schrijnwerk van de grote, rechthoekige ramen met oorspronkelijk hang- en sluitwerk bevat typerende kenmerken, waaronder de tuimelramen in de bovenlichten, de oorspronkelijke spanjolet-sluitsystemen en de geblindeerde ruiten in de onderste roeden. Met het oog op een efficiënt onderhoud werd in alle ruimtes een tegelvloer en tegellambrisering voorzien en werden de hoeken overal afgeschuind. Tijdens het ontwerpproces ging een bijzondere aandacht uit naar de studie van de ventilatie- en verwarmingsopties van de lokalen, waarvan de nog aanwezige ventilatieroosters en plafondrozetten getuigen. Wat betreft de architecturale uitwerking van de gevels leverde Colpaert een sober, doch verfijnd neotraditioneel ontwerp. De voorgevel werd opgevat als pronkgevel en werd in een decoratieve baksteenarchitectuur uitgevoerd. Bijzondere aandacht ging uit naar de afwerking van de dakoverstekten, waarbij de invloed van de cottagestijl zich duidelijk laat voelen. Het verzorgd schrijnwerk en de geprononceerde dakoverstekten van de sanitaire blok sluiten hier stilistisch sterk bij aan. Ondanks de sobere uitwerking van de achtergevel en zuidelijke zijgevel werden deze verzorgd uitgevoerd en zijn de gecementeerde gevelvlakken voorzien van een schijnvoeg,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Gemeenteschool, met inbegrip van het schoolgebouw, de ommuurde speelplaats, de sanitaire blok, de overdekte speelplaats en de bijgebouwen, Schoolstraat 12 in Zwalm (Nederzwalm-Hermelgem), bekend ten kadaster: Zwalm, 12de afdeling, sectie A, perceelnummer 9R.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

De voormalige gemeentelijke jongensschool van Nederzwalm is een vrijstaande schoolsite gelegen aan de kruising van de Schoolstraat en de Lindestraat in de gemeente Nederzwalm-Hermelgem. De voormalige schoolsite bestaat uit het schoolgebouw met klaslokalen, een verharde ommuurde speelplaats, een sanitaire blok en een overdekte speelplaats met bergruimtes.

Exterieur:

De voormalige gemeentelijke jongensschool in Nederzwalm werd opgetrokken in een neotraditionele stijl, met enkele subtiele accenten die verwijzen naar de cottagestijl. De voorgevel werd uitgewerkt in een decoratieve baksteenbouw met hardstenen detaillering, terwijl de achtergevel en zuidelijke zijgevel eenvoudige gecementeerde gevelwanden betreft. Het hoofdvolume kent een regelmatig grondplan en telt één bouwlaag onder een eenvoudig, licht hellend zadeldak met pannen. Op het uiteinde van de nok ter hoogte van de puntgevel steekt een piron. Achter het schoolgebouw bevindt zich de ommuurde speelplaats. De omheiningmuur is aan zuidelijke en westelijke zijde voorzien van een inrijpoort tussen hekpijlers. Beide muuropeningen zijn tegenwoordig dichtgemetseld. In de zuidwestelijke hoek van de verharde koer bevinden zich de overdekte sanitaire installaties. De koer geeft aan noordelijke zijde uit op de overdekte speelplaats of 'préau couvert'. Achter dit volume bevindt zich een eenlaags bijgebouw met opslagruimtes, dat eertijds dienst deed als kolenkot en stal.

De voorgevel:

De voorgevel aan de straatzijde telt zeven traveeën, waarvan de breder opgevatte linkse travee geaccentueerd wordt door middel van een puntgevel. De gevelwand wordt geritmeerd door zes gelijke travee-nissen met lisenen en verspringende tandlijsten. Het bakstenen gevelparement in kruisverband rust op een afgeschuinde hardstenen plint. In de nissen steken grote rechthoekige vensterpartijen. Deze zijn bovenaan voorzien van een ijzeren later en sluiten onderaan aan op een hardstenen lekdorpel. In het onderste muurvlak onder de vensterpartijen bevinden zich de hardstenen omlijstingen van de verluchttingsroosters (luchtnemers) die thans verdwenen zijn. Deze rechthoekige uitsparingen zijn dichtgemetseld. In de vensteropeningen steken grote drieledige ramen met roedeverdeling. De bovenlichten van de raampartijen zijn voorzien van een kleinere roedeverdeling. In de linkertravee steekt eenzelfde rechthoekig venster dat iets breder opgevat werd. Het raam is één register breder dan de voorgaande. In de geveltop bevindt zich een vierledig halfrond raam. De bakstenen tandlijst sluit aan op een geprofileerde, uitkragende daklijst voorzien van uitgesneden consoles. Deze laatste zijn steeds per twee gegroepeerd en bevinden zich ter hoogte van de lisenen. Tussen beide consoles bevindt zich telkens een gesmeed sieranker. De complexe dakoversteek aan de puntgevel is sierlijk uitgewerkt en rust eveneens op geprofileerde consoles. In het licht hellend dakvlak steken vier zinken verluchttingschachten met regenhoed en twee opgemetselde schoorstenen. Dit verspringend volume kent een sobere baksteenarchitectuur.

De noordelijke en zuidelijke zijgevel:

De noordelijke zijgevel bestaat uit een blind bakstenen muurvlak op een hardstenen plint. Aan de rechterzijde bevindt zich het eenlaags volume van de laterale gang die uitgaat op de klaslokalen en de werkklass. Deze is toegankelijk via een eenvoudige plankendeur. Bovenin dit volume steekt een opgeklampt buitenluik. De zuidelijke zijgevel betreft een gecementeerde lijstgevel met schijnvoegen, geritmeerd door drie gelijke travee-nissen met lisenen. In de middelste travee bevond zich een eenvoudige rechthoekige muuropening, die dichtgemetseld werd. De ijzeren later en hardstenen lekdorpel zijn nog zichtbaar. Onderin steekt nog het originele verluchttingsrooster met hardstenen omlijsting. Aan de westelijke zijde sluit de gevel aan op de bakstenen schoolmuur. De schoolmuur is voorzien van een gecementeerde plint en betonnen dekstenen. Enkel de hekpijlers van de poorten zijn voorzien van een hardstenen deksteen.

De achtergevel:

De achtergevel bestaat uit vijf ongelijke traveenissen met lisenen. De rechtertravee is uitgewerkt als een puntgevel. De gecementeerde muurvlakken zijn voorzien van schijnvoegen. In het eenlaags volume van de laterale gang bevinden zich twee rechthoekige vensteropeningen en twee deuropeningen. Een lessenaarsdak overspant dit volume. Het dakvlak in golfplaten werd in het verleden aangepast en verhoogd. Hiertoe werd de gecementeerde buitenmuur deels opgemetseld. Het hoofdvolume van het schoolgebouw is voorzien van een zadeldak in pannen dat net als aan de voorzijde voorzien is van vier zinken verluchtingsschachten. In de puntgevel van de achtergevel bevindt zich naar analogie met de voorgevel een groot rechthoekig venster met in de geveltop een halfrond venster. Deze laatste werd dichtgemetseld. Ook de rechthoekige vensteropening werd in het verleden aangepast. Deze werd aan de bovenzijde deels ingekort en dichtgemetseld. Ter hoogte van de achtergevel werd nagenoeg al het buitenschrijnwerk vernieuwd. Enkel de beglaasde paneeldeur in de linkertravee is origineel.

De speelkoer:

Aan westelijke zijde geeft het hoofdvolume van het schoolgebouw uit op een speelkoer. In de zuidwestelijke hoek van de speelkoer bevinden zich de overdekte sanitaire installaties. Dit smal rechthoekig volume bestaat uit zes gemakken en vijf pissijns (*urinoirs*). De pissijns bestaan uit een hardstenen borduur en greppel. De aansluitingen van de vier natuurstenen scheidingswanden zijn nog zichtbaar in de hardsteen. Deze laatste bleven echter niet bewaard. Het origineel schrijnwerk van de scheidingswanden, de gemakdeuren en de sterk overkragende dakoversteek bleef overal intact bewaard. In de sanitaire blok ligt bovendien nog steeds de originele tegelvloer in dambordpatroon (oker- en beigekleurige tegels). Wat betreft uitvoering en stijl sluit het volume sterk aan bij dat van het hoofdgebouw. Het houtsnijwerk van het schrijnwerk en de geprononceerde dakoverstekten verwijzen naar de cottage-stijl. Aan de noordelijke zijde van de speelkoer bevindt zich de overdekte speelplaats of *préau couvert*. Het lessenaarsdak werd in het verleden reeds vervangen door een vernieuwd dakschild in golfplaten dat deels werd opgehoogd. Hiertoe werden de dragende zijmuren deels opgemetseld. Het dakvlak rust op twee grietjzieren kolommen. De overdekte speelplaats is gevloerd met een buitenvloer in baksteen (zogenaamde Scheldesteen). In de noordwestelijke hoek van de overdekte speelplaats bevindt zich een getoogde muuropening met opgeklampte deur. Deze verschaft toegang tot de achterliggende bergruimtes die oorspronkelijk dienst deden als kolenkot en stal. Dit verspringend, bakstenen volume is sober uitgewerkt en bevat centraal in het oostelijke gevelwand een eenvoudige enkele deur onder segmentboog. In de rechtertravee steekt een eenvoudig rechthoekig venster.

Interieur:

De historische planindeling van de gemeentelijke jongensschool is duidelijk afleesbaar aan de huidige interne structuur van het hoofdgebouw. De volumes van beide klaslokalen en de werkklas zijn nog aanwezig, evenals de laterale gang aan westelijke zijde die de verschillende onderdelen met elkaar verbindt. Aan de oostelijke zijde van het hoofdgebouw bevinden zich twee klaslokalen. Deze kennen een nagenoeg vierkante plattegrond en hebben afgeschuinde hoeken. Aan de zuidelijke zijde sluit hier het smal, rechthoekig volume van de werkklas op aan. Deze ruimte kent eveneens afgeschuinde hoeken. De scheidingsmuren tussen de klaslokalen en de werkklas werden in het verleden opengebroken en voorzien van een scheidingsboog om deze onderdelen als één open ruimte dienst te laten doen. De klaslokalen zijn sober ingericht en zijn van een originele vloer in witte en okerkleurige tegelmozaiek voorzien. Een driekleurige band in zwarte, okerkleurige en rode tegels boordt de ruimtes af en wijst op de oorspronkelijke klasindeling. De vloer sluit aan op eenzelfde tegellambrisering die thans overschilderd werd. Verder bleven in de klasinterieurs eveneens de hardstenen sokkels van de schouwmonden bewaard. Deze bevinden zich voor de drie klasruimtes steeds centraal, boven in de noordelijke klaswand. Hier werd eertijds het afvoerkanaal van de kolenkachels die de ruimtes dienden te verwarmen op aangesloten. In de werkklas steken de schouwmond en sokkel achter een bekisting die boven de scheidingsboog aangebracht werd. Ter hoogte van de originele plafondlijst bevinden zich in deze ruimte eveneens vier geprofileerde hardstenen consoles. De grote, oostelijke raampartijen van de drie klaslokalen

zijn origineel en behielden hun oorspronkelijk hang- en sluitwerk. Het schrijnwerk van de ramen bestaat uit enkelvoudige draairamen en tuimelramen in de bovenlichten. De spanjolet-sluitsystemen die de tuimelramen bedienen bleven nagenoeg overal behouden. In de houten venstertabletten bevinden zich nog de originele verstelbare verluchttingsroosters die in verbinding staan met de roosters aan de buitenzijde. In de voorste ruimtes steekt een verlaagd vals plafond die de raamvlakken deels aan het zicht onttrekken. Naast de oostelijke raampartijen bleven de originele binnendeuren tussen de klaslokalen en gang bewaard. Het betreft enkelvoudige paneeldeuren met origineel deurbeslag. Aan de westelijke zijde van het schoolgebouw werd het schrijnwerk vernieuwd. In het smal volume van de laterale gang werd ter hoogte van het middelste klaslokaal een nieuwe scheidingswand ingebracht. In het ingesloten stuk van de gang is het plafond met de originele verluchttingsrozetten zichtbaar gelaten.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden;
- 2° de Gemeenteschool van Nederzwalw-Hermelgem, met schoolgebouw, ommuurde speelplaats, sanitaire blok, overdekte speelplaats en bijgebouwen vormt een ensemble. Elke beheersdaad moet de erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en -elementen respecteren en ondersteunen. Nieuwe ingrepen en wijzigingen in het gebruik van de voormalige schoolsite vereisen een geïntegreerde aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht van het gebouw niet wordt overschreden. Dit veronderstelt vakkundig onderhoud en indien nodig conserverende ingrepen;
- 3° met betrekking tot het exterieur beoogt de bescherming het behoud van de buitenarchitectuur qua schaal, volumewerking, materiaalgebruik en afwerking. Het behoud van de speelplaats met omheiningmuren en toegangspoorten, de sanitaire blok en overdekte speelplaats met bijgebouwen draagt bij tot de herkenbaarheid als voormalige dorpschool. Hoewel de bescherming eventuele aanpassingen en toevoegingen aan deze volumes niet uitsluit, dienen deze ingrepen de ensemblewaarde van de verschillende onderdelen te vrijwaren;
- 4° met betrekking tot het interieur beoogt de bescherming het behoud van de originele interieurelementen;
- 5° de bijgebouwen en de overdekte speelplaats aan noordelijke zijde van het perceel zijn secundaire ruimtes. Hier is meer ruimte voor nieuwe invullingen, mits zij geen negatieve invloed hebben op de erfgoedkenmerken en -elementen van het schoolgebouw;
- 6° een eventuele kwalitatieve en duurzame uitbreiding kan overwogen worden. Een nieuwbouw dient duidelijk ondergeschikt te zijn ten opzichte van het hoofdgebouw en zal de erfgoedwaarden ondersteunen;
- 7° het strekt tot aanbeveling om onderstaande beschadigde erfgoedelementen te herstellen en storende ingrepen ongedaan te maken:
 - a) het uitbreken van de verlaagde valse plafonds ter hoogte van de klaslokalen en de westelijke gang en het herstellen van de plafonds op hun originele hoogte;
 - b) het verwijderen van de storende verlaag en het herstel van de originele tegellambriserings in de klaslokalen;
 - c) het verwijderen van de bekisting voor de originele hardstenen kraagstenen en schouwmond ter hoogte van de scheidingsboog in de werkklas;
 - d) het terug openmaken van de dichtgemetselde ramen ter hoogte van de werkklas;
 - e) het voorzien van een gepaste bedaking voor de overdekte speelplaats en het eenlaags volume van de gang, al dan niet naar historisch model;
 - f) het voorzien van een gepaste, kwaliteitsvolle verharding voor de speelkoer;
 - g) het terug aanbrengen van de historische kleurstelling van het schrijnwerk, op basis van een stratigrafisch onderzoek.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem;
- 2° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 3° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 5° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 6° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen;
 - c) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - d) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
- 7° het uitvoeren van de volgende handelingen aan of in het interieur:
 - a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, gewelven en van de waardevolle interieurdecoratie;
 - e) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;

- f) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel,

04 OKT. 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS